

Виховання моральної поведінки у школярів

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Історія виникнення законів моралі.....	6
1.1. Історичне видозмінення поняття „мораль”	6
1.2. Моральне виховання та моральна культура.....	9
Розділ 2. Виховання моральної поведінки.....	11
2.1. Виховання моральної поведінки в школярів.....	11
2.2. Законодавча база України про захист суспільної моралі	16
Список використаних джерел.....	26
Додаток 1	27
Додаток 2.....	28

Вступ

Мораль (лат. *moralis* - маючи відношення до вдачі, характеру, складу душі, звичкам; від *mos*, множина *more* - традиції, звичаї, вдача, поведінка), загальна ціннісна основа культури, направляюча людську активність на заохочення самооцінки особи, рівноправ'я людей їх намірів до пристойного щасливого життя; предмет вивчення етики. В ряду європейських мов поряд з терміном „Мораль” є власні позначення, наприклад, в російській мові – нравственность. Мораль являє собою єдність двох характеристик. По-перше, вона виражає потрібність і здатність людей об'єднуватися та жити мирним сучасним життям за законами, обов'язковими для всіх. Взаємостосунки людей завжди предметні і предметно багатопланові. Мораль є те, що залишається в людських відносинах після виключення всього конкретного і предметно обумовленого змісту – їх громадська форма. По-друге, мораль засновується на автономії людського духу. Утвердження загального братерства мораль зв'язує з вільним вибором особистості та її самоствердженням. Сходження людини до рівня родини виявляється разом з тим його самовизначенням.

Отже мораль – це усвідомлення обов'язків (в широкому розумінні) людиною перед іншими людьми. Сутність моралі, зв'язана з ідеями людяності та особистості, реалізована в одному із самих древніх моральних заповідей, отримавши назву *золотого правила* моральності: „поступай по відношенню до інших так, як би ти хотів, щоб вони поступали по відношенню до тебе”. Мораль не являється останньою вищою духовною реальністю в житті людини. Вища ціль людської діяльності, названа в древній філософії вищим *благом*, осмислювалась в історії культури як *всесвітній розум*, *єдиний бог*, *особисте щастя*. По відношенню до вищого блага мораль виступає з'єднуючою ланкою між ним і живими, грішними людьми, але її, звісно, не можна відносити тільки до засобів досягнення вищої мети, так як мораль безпосередньо входить до складу вищого блага. Так, наприклад, прийнято вважати, що мораль наближає людину до бога, разом з тим вона розглядається і як породження бога;

добротвореність веде людину до щастя, але і саме щастя не мислиме без неї. Добротворення є і шлях до щастя, і відчутний елемент щастя.

За відношенням до людини мораль являється метою, перспективою самоствердження і намаганням. Її зміст виражається у формі норм і оцінок, які мають загальний, обов'язковий для всіх людей характер, претендують на абсолютність (направляють свідомість і регулюють поведінку людини у всіх сферах життя). Моральні принципи підтримують (або навпаки, вимагають змінити) певні устої, основи життя. Мораль відноситься до основних типів нормативного регулювання дій людини (таких, як право, звичаї, традиції), але має значні відмінності від них. Наприклад, в правознавстві приписи формуються і перетворюються в життя спеціальними установами, моральні переконання складаються в стихії людського гуртожитку. Норми моралі сприймаються повсякденно силою масових звичок, впливів і оцінок громадської думки, виховання в людині переконань.

Норми моралі отримують ідейне вираження в загальних зареєстрованих уявленнях (заповідях, принципах) про те, як повинно вчиняти в різних ситуаціях. Поряд з золотим правилом склалися суспільно гуманітарні принципи: „не вбий”, „не бреш”, „не кради”. В моралі оцінюються не тільки вчинки людей, але й їх мотиви, пробудження й наміри. У зв'язку з цим особливу роль займають формування в кожній людині здатності відносно самостійно визначати свою лінію поведінки без зовнішнього контролю, спираючись на такі етичні категорії, як сумління, почуття особистого достоїнства, честі. Основні категорії моралі: добро (в протилежність злу), обов'язок і совість. Добро виражає націленість моралі на ідеал людяності, обов'язок – її імперативний характер, а совість – інтимно-особистісну природу.

Проблема сутності і специфіки моралі – одна з центральних в етичній науці. Осмислення моралі органічно входить в процес визначення людиною власної моральної позиції.

Об'єкт дослідження: дослідити чинники, які впливають на моральну поведінку школярів за допомогою анкетування.

Предмет дослідження: виховання моральної поведінки в школярів.

Мета: формування моральної культури людини.

З мети випливають і завдання. До них відносяться:

- формування моральної свідомості, тобто збагачення морального кругозору особистості, озброєння її етичними поняттями, моральними переконаннями і моральними оцінками;

- формування моральної поведінки, тобто формування моральних звичок і навичок, моральних вчинків особистості;

- формування єдності моральної свідомості і поведінки.

Методи дослідження: анкетування учнів.

Етапи дослідження: анкетування проводилось в жовтні-грудні на базі ЗОШ I – III ступенів № 11 – БПЛ «Інтелект» м. Ужгорода.

Наукова та практична значення: вчителі, батьки, будь-яка зріла людина повинні брати на себе завдання духовного наставництва. Тим більше це завдання повинен вирішувати професіонал – учитель, вихователь, класний керівник. Програмне завдання сучасної педагогіки – формування гармонійної, всебічно розвинутої особистості. Не можна не враховувати і такий суб'єктивний фактор, як бажання та готовність самих учнів розвивати свої дарування і здібності. Цей фактор формується, у сумі результатів шкільного і сімейного виховання. Але в першу чергу він є результатом впливу суспільної культури. Демократизація і гуманізація сучасної школи зумовлює актуальність морально-етичного виховання учнів та загальну тему виховання – відродження в людині культури і моральності. Формування моральної свідомості і поведінки школярів – єдиний нероздільний процес. Вся робота школи, спрямована на виховання моральності, тільки тоді стане ефективною, коли вона буде сполучатися з різноманітною суспільною колективною діяльністю.

Розділ 1

Історія виникнення законів моралі

1.1. Історичне видозмінення поняття „мораль”

Моральність має декілька основних історичних форм відповідно основних суспільних формувань. Докласова мораль характеризується відносною простотою, неповною, відволікається від архаїчних звичаїв нерозвиненістю загальних принципів і пов'язана з не зовсім самостійним положенням індивіда в суспільно-родовому суспільстві. „Плем'я залишалося для людини кордоном як по відношенню до іноплеменника, так і по відношенню до самого себе... люди цієї епохи... не відірвалися ще... від пуповини первісного суспільства”[5]. Рівність індивідів являється сама собою, але якраз цьому вона ще не виступає в якості особливих вимог поваги різних прав кожної особистості. Вимоги справедливості відносилися до всіх членів колективу і передбачали різні права і обов'язки індивіда перед родинним цілим. В цей період формувалися простіші моральні вимоги до людини як члена роду, здобувача і воїна (повагу до звичаїв роду, витривалість, сміливість, повагу до старших, повагу рівноправ'я в поділі здобичі), тоді як багато форм особистісних взаємостосунків в шлюбно-сімейних і інших сферах регулювалися в основному ще іншими способами (звичаями, ритуалами та церемоніями, релігійно-міфічними виставами).

В докласовому та на початку класового суспільства, вперше усвідомлюється неповна відповідність і навіть протилежність вимогам моралі загальноприйнятим нормам поведінки. Настала епоха соціальної нерівності, приватно-суспільних інтересів та конкуренції індивідів, класового пригнічення та нерівноправного положення працюючих сприяє формуванню в широких масах загалу свідомості несправедливості існуючих порядків, деградації моральності в порівнянні з минулим, „ ... які прямо представляються над занепадом, гріхопадінням в порівнянні з високим моральним рівнем старого родового суспільства”.

Моральні оцінки спираються на духовні санкції і авторитети (докори сумління, краса морального вчинку, сила особистого прикладу). Історично склалися системи моралі (наприклад, конфуціанська, християнська, аристократична, міщанська), маючи світоглядну визначеність. Мораль відображає

необхідність людини і суспільства в обґрунтуванні на згуртуванні досвіду багатьох поколінь, а не обмежується власними обставинами та інтересами. Вона складається з гуманістичної перспективи розвитку людства, визначає критерії оцінки людських цілей та засобів їх досягнення [10].

Проблема сутності і специфіки моралі – одна з центральних в етичній науці. Осмислення моралі органічно входить в процес визначення людиною власної моральної позиції.

1.2. Моральне виховання та моральна культура

Моральне становлення особистості – важливий показник її всебічного та гармонійного розвитку. В умовах демократизації суспільства, переходу до ринкових відносин зростає роль людського фактора. У зв'язку з цим на школу покладається завдання створення соціокультурного середовища, що стимулює і забезпечує розвиток моральної свідомості, стійких моральних якостей, моральних потреб особистості, формування її активної життєвої позиції. Моральна культура людини є одним із важливих показників сучасної особистості.

Моральна культура – це соціально зумовлений рівень розвитку особистості, що забезпечує поведінку (дії та вчинки людини) відповідно до моральних норм, прийнятих у суспільстві.

Моральна культура формується у процесі цілеспрямованої, організованої діяльності, що передбачає взаємодію вихователя і вихованця, їхню активну позицію, під впливом різноманітних факторів і обставин. Цей процес не може бути стихійним, мимовільним. Він передбачає цілеспрямовані дії як вихователів, так і вихованців, наявність позитивної мотивації та

прагнення постійного нарощувати моральний потенціал власної особистості. Невипадково одним з важливих факторів розвитку моральної культури є моральне виховання. Моральне виховання в системі шкільної роботи займає одне з провідних місць.

Моральне виховання – це цілеспрямований, організований і керований процес формування моральних якостей особистості, рис характеру, навичок і

10

звичок моральної поведінки. Моральне виховання тісно пов'язане з іншими складовими системи виховання. Його результативність не можлива в повній мірі без реалізації фізичного, розумового, естетичного, трудового компонентів виховного процесу. Але водночас результати морального виховання є основою для успішного виховного процесу, становлення особистості та її адаптації до життя в суспільстві, творчої діяльності. Складність, динамічність виховного процесу і багатогранність людських можливостей визначаються метою і завданнями морального виховання.

Завдання педагога полягає в тому, щоб організувати виховний процес, створити необхідні умови для морального становлення особистості. Цей процес не може бути успішним, якщо не спрямовувати зусилля педагогів на формування моральних понять, моральних почуттів і моральних переконань вихованців.

Про високий рівень моральної культури вихованця можна говорити, якщо він не тільки опанував моральні норми і поняття, а й поводить себе відповідно до своїх моральних уявлень, принципів моралі і переконань. Саме єдність моральної свідомості й поведінки є важливою ознакою моральної культури особистості [1].

Для більш глибокого розуміння понять „мораль”, „моральність” та „етика” звернемося до тлумачного словника.

Мораль – система норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства.

Моральність – відповідність поведінки людей нормам моралі.

Етика – наука про мораль, її походження, розвиток та роль у суспільному та особистому житті людей; норми поведінки, сукупність моральних правил якого-небудь класу, суспільної організації, професії.

Сучасна система освіти приділяє велику увагу формуванню саме морально-етичних якостей людини.

Морально-етичне виховання – це виховна діяльність школи і сім'ї з формування стійких моральних якостей, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, а саме:

- усвідомлена любов до Батьківщини, стійкий інтерес до минулого, сьогодення і майбутнього рідного краю; почуття любові й поваги до рідного народу, мови, дбайливе ставлення до природи і збільшення її багатств; гордість за вітчизняні досягнення в науці, техніці та культурі; прагнення готуватися до захисту своєї Батьківщини;
- уміння жити і працювати в суспільстві;
- потреба брати активну участь у громадському житті свого класу, школи, міста, країни;
- усвідомлення основних принципів гуманізму; розуміння високої цінності людського життя, прагнення будувати свої взаємини з людьми за законами совісті, добра і справедливості; здатність до співпереживання, шляхетності й щедрості; потреба захистити слабкого, допомогти відстаючому, піклуватися про батьків та інших членів родини, уміння поважати честь і гідність людини; дбайливе і людяне ставлення до природи, тваринного і рослинного світу;
- розуміння свідомої дисципліни як основи нормального, організованого життя і діяльності людини; дотримання встановлених норм і правил поведінки в школі, вдома і у громадських місцях; сумлінне виконання своїх обов'язків; уміння керувати своєю поведінкою, своїми потребами і бажаннями; здатність стримувати себе й інших від недисциплінованих учинків;
- розуміння морально-етичної основи культури поведінки, гармонійного поєднання з моральною вихованістю; потреба знати

основні правила повсякденного етикету і бажання виконувати їх, уміння переборювати в спілкуванні з людьми, уміння переборювати протиріччя і конфлікти у стосунках з ними; прагнення говорити рідною мовою, збагачувати свій словниковий запас, удосконалювати свій смак;

- потреба у виробленні вольових рис характеру, здатність ставити перед собою мету і виконувати її, об'єктивно оцінювати себе; уміння відстоювати свою точку зору та вислуховувати інших; моральна стійкість і здатність протистояти негативним впливам; прагнення і готовність займатися моральним самовихованням;
- розуміння сутності гуманних, високоморальних відносин між юнаками і дівчатами; правильне уявлення про дружбу і кохання у підлітків; прагнення до чесності і скромності, краси і шляхетності у взаєминах; усвідомлення морального ідеалу родини, взаємозв'язку моральних якостей сім'янина і громадянина;
- непримиренне ставлення до відхилень від норм моральної поведінки, до проявів егоїзму, жорстокості й байдужості.

Завдання морально-етичного виховання – це прищеплення й розвиток моральних почуттів, переконань та потреби поводити себе згідно з моральними нормами, що діють в суспільстві; опанування духовною культурою людства, нації, найближчого соціального оточення; наслідування кращих моральних зразків своєї родини, українського народу, загальнолюдських моральних цінностей [2].

Розділ 2

Виховання моральної поведінки

2.1 Моральне виховання школярів

В сучасному житті необхідний творчий пошук нових підходів, концептуальних шляхів і змістовних форм у роботі з дітьми.

Сучасні виховні концепції відрізняються прагненням спиратися на загальнолюдські цінності й цивілізовані форми життєдіяльності у всіх сферах.

В усіх концепціях тією чи іншою мірою присутні:

- ідеї гуманізації;
- здійснення виховання у контексті культури;
- створення відкритих виховних систем;
- повернення виховання у родину;
- підтримка і розвиток індивідуальності;
- альтернативність та гнучкість методів і організаційних форм навчання.

У психолого-педагогічній науці ведеться розробка проблем розвитку культури особистості, що підкреслює її теоретичну і практичну необхідність для реального навчально-виховного процесу.

Гуманістична школа здійснює рішучий поворот до особистості школяра. Учень стає дійсно суб'єктом свого розвитку, а не засобом, за допомогою якого педагоги реалізують відчужені від даного індивіда абстрактні плани і програми. Така школа поважає особистість кожного учня, його індивідуальні життєві цілі, запити й інтереси, створює сприятливі умови для його самовизначення й розвитку. Педагоги в такій школі орієнтуються не тільки на підготовку вихованця до майбутнього життя, але і на забезпечення повноцінного переживання кожного вікового етапу: дитинства, отрочтва і юності – відповідно до психічних особливостей особистості, що розвиваються[3].

Нові підходи до виховання особистості школяра

Кілька років тому в більшості з нас була ілюзія: швидка демократизація країни також приведе нас до високого економічного і культурного рівня, який

давно досягнутий у більшості цивілізованих країн і у навчанні, і у вихованні в тому числі.

Культура та багатство країни можуть вимірюватися простим критерієм: якою мірою родина займається вихованням своїх дітей. Так, в Америці, Франції, Німеччині, в інших розвинутих країнах функції виховання бере на себе родина. Вона відповідає за дитину перед законом і перед вимогами суспільної моралі, а школа вирішує ті ж проблеми лише в навчальному процесі і не несе відповідальності за поведінку школярів на вулиці.

Життя показує, що пройде чимало часу, поки в нашій країні ситуація в родині і у школі зміниться кардинально.

Так чи можемо ми в таких умовах відмовитися від людини, від шкільного працівника, який би взяв на себе духовну турботу про особистість?

Звичайно, на уроці кожен учитель може зробити багато чого для пробудження високих духовних прагнень дитини, дати приклади морального судження, доброти і милосердя. І якби родина, соціальна дійсність підтверджували пережите на уроках, а досвід спілкування зі світом дорослих закріплював кращі людські якості, то, мабуть, цього було б цілком достатньо для шкільного виховання.

Однак моральний стан позашкільного середовища, розмивання моральних принципів у суспільстві, що виникло на хиткому фундаменті економічної розрухи, не можуть дати необхідної підтримки духовному здоров'ю людини. Вільний ринок приходить до нас із такими моральними рецидивами, як корисливість, злочинство, хабарництво, організована злочинність. Під прикриттям діловитості, підприємництва найчастіше розуміється престиж крайнього егоїзму, виправдовується законність досягнення мети будь-якими шляхами, виникає небезпека поваги нечесності й несправедливості, поклоніння перед багатством, владою грошей, „красивим життям”, незалежно від того, якою ціною це досягнуто. У той час, коли стираються грані між добром і злом,

між моральним і аморальним, доросле суспільство, що усвідомлює свою відповідальність перед підростаючим поколінням, не може залишити його без підтримки і допомоги у важкий період самовизначення.

І вчителі, і батьки, будь-яка зріла людина повинні брати на себе завдання духовного наставництва. Тим більше це завдання повинен вирішувати професіонал – учитель, вихователь, класний керівник.

Можна сказати, що програмне завдання сучасної педагогіки – формування гармонійної, всебічно розвинутої особистості – це ідеал, чи ідеальна мета, до якої повинні прагнути суспільство і школа, але яка недосяжна на даному етапі.

Чи можемо ми говорити про всебічний розвиток як про найближчу перспективу? Чи є такі можливості у суспільства зараз? Можливостей, щоб кожен без винятку міг максимально розвивати свої розумові і художні здібності, технічні таланти, дійсно опановувати фізичну і духовну культуру (а не просто познайомитися із нею), працювати в тій галузі, що найбільш сприятлива для розквіту його особистості і розкриття творчого потенціалу - їх поки що немає.

Не можна не враховувати і такий суб'єктивний фактор, як бажання та готовність самих учнів розвивати свої дарування і здібності. Цей фактор формується, звичайно, у сумі результатів шкільного і сімейного виховання. Але в першу чергу він є результатом впливу суспільної культури. Вона ж, як відомо, розвивається десятиліттями, якщо не століттями.

Таким чином, демократизація і гуманізація сучасної школи зумовлює актуальність морально-етичного виховання учнів та загальну тему виховання – відродження в людині культури і моральності.

Видатний російський педагог К. Д. Ушинський писав: „Моральність не є обов'язковим наслідком ученості й розумового розвитку. Ми ще переконані і в тому, що виховання, сімейне й суспільне, разом із впливом літератури, громадського життя та інших суспільних сил, може мати сильний і вирішальний вплив на виховання моральної гідності в людини. Крім того, ми сміливо висловлюємо переконання, що моральний вплив становить головне

завдання виховання, значно важливіше, ніж розвиток розуму взагалі, наповнення голови знаннями і роз'яснення кожному його особистих інтересів”.

Внутрішній світ людини, її інтелект, розум та почуття відображаються в її зовнішності, очах, рисах обличчя, а також в поставі й поведінці. Багатому внутрішньому світу повинна відповідати й висока культура поведінки.

„В людині має бути все прекрасним: і обличчя, і одяг, і душа, і думки...” – писав А. П. Чехов. Щоб цього добитися, треба формувати моральну свідомість школярів. Це і є однією з головних проблем морально-етичного виховання. Здійснюється воно в процесі етичної освіти і повинне озброїти знаннями моральних норм і правил культурної поведінки. Формування моральної свідомості і поведінки школярів – єдиний нероздільний процес. Вся робота школи, спрямована на виховання моральності, тільки тоді стане ефективною, коли вона буде сполучатися з різноманітною суспільною колективною діяльністю – навчальною, трудовою, естетичною, спортивно-оздоровчою, в процесі якої учні опановують досвід моральної поведінки. Дуже важливо при розробці конкретного змісту моральної освіти враховувати вікові та психологічні особливості школярів. Наприклад, у підлітків з'являється „почуття дорослості”, яке обумовлене переходом моральної свідомості на нову сходинку, особливо активно розвивається почуття колективізму, прагнення зайняти гідне місце в класному колективі однолітків. У дітей з'являється прагнення до самоствердження, хоч іноді шляхи його досягнення можуть бути неправильними, а іноді й аморальними. Велику роль в моральному ставленні підлітків починає відігравати моральна самооцінка [4].

Тому, плануючи виховні заходи з морально-етичного виховання, весь колектив школи має приділяти цим факторам багато уваги. Бо кожна помилка, допущена педагогами, коштує дуже дорого. Ми переконані, що взаєморозуміння й взаємодопомога, повага до гідності школяра, віра в можливість кожного учня допомагають формувати моральну свідомість.

Основною формою моральної освіти є етична бесіда, тобто діалог учителя й учня, дітей між собою. В бесіді створюються умови для виявлення

активності й самостійності учнів, для висловлювання і відстоювання своїх поглядів і суджень, для розвитку логічного мислення.

Проте вирішити всі проблеми школа самостійно не зможе. Лише при тісній співпраці з сім'єю це стане реальним. Бо ніщо так не переконує дітей і не викликає в них потреби наслідувати, як особистий приклад батьків. Видатний педагог Макаренко писав: „Ваша власна поведінка – вирішальна річ. Не думайте, що виховуєте дитину тільки тоді, коли з нею розмовляєте або навчаєте її. Ви виховуєте її в кожний момент вашого життя”. На дітей дуже впливає моральний клімат сім'ї та їхній світогляд. Щоб підготувати батьків до цього, для них має бути прочитано багато лекцій: „Вплив моральної атмосфери й психологічного клімату батьків на формування особистості дитини”, „Мова дорослих – взірць для наслідування”.

Але не можна обмежувати процес морального становлення особистості школяра лише накопиченням моральних знань. Це накопичення знань повинно органічно пов'язуватись із життям дитячого колективу. Моральна освіченість і практична досконалість морального життя – це взаємообумовлені сторони єдиного процесу. Головним показником моральності людини є її справи, дії, вчинки. За ними ми оцінюємо школяра.

Об'єктивні основи морального формування особи.

Формування моральної культури школярів – складний динамічний процес. Педагогу, що здійснює цей процес, необхідно чітко знати шляхи, якими відбувається моральне становлення особистості. До них відносять:

- вироблення емоційно-позитивного стилю взаємин у системі „вихователь – вихованець”, „учитель – учень”;
- обґрунтовану необхідність моральної вимоги;
- створення в класі, школі морально-психологічного клімату;
- заохочення самостійної діяльності школярів, що стимулює формування моральних потреб їхньої особистості;
- висунення вимог таким чином, щоб учень їх сприймав як власні;
- забезпечення єдності слова і діла.

Моральне виховання здійснюється в процесі всієї життєдіяльності особистості з урахуванням віку і того середовища, що впливає на моральне становлення особистості. Шляхи організації спеціальної роботи з виховання моральної культури школярів мають свою специфіку під час організації навчального процесу, позакласних і позашкільних виховних заходів, сімейного виховання. У ході організації морального виховання важливо педагогічно обґрунтовано організувати роботу з моральної освіти школярів, з формування в них морального досвіду в колективному житті, у спілкуванні, у спільній діяльності, при вихованні моральних звичок і формуванні моральних почуттів та моральної поведінки.

Провівши анкетування серед учні різних класів ,я відповіді оцінила у відсотках. Вигляд анкети та результати можна подивитися в кінці роботи.

2.2. Законодавча база України про захист суспільної моралі

Законом України від 20 листопада 2003 року № 1296 IV дається таке визначення **суспільної моралі** – це система етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов’язок, совість справедливність.

На території України забороняється виробництво та розповсюдження продукції, яка: пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України; пропагує фашизм та неофашизм; принижує або ображає націю чи особистість за національною ознакою; пропагує бузувірство, блюзнірство, неповагу до національних і релігійних святинь; принижує особистість, є проявом знущання з приводу фізичних вад (каліцтва), з душевнохворих, літніх людей; пропагує невігластво, неповагу до батьків; пропагує наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління та інші шкідливі звички[6].

Змістом державної політики у сфері захисту суспільної моралі є створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що

становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення.

Основними напрямками державного регулювання обігу інформаційної продукції, що впливає на суспільну мораль, є: формування єдиної комплексної системи забезпечення захисту моральних засад і утвердження здорового способу життя у сфері інформаційної діяльності, освіти та культури; недопущення пропаганди в електронних та інших засобах масової інформації культури насильства, жорстокості, поширення порнографії; впровадження експертної оцінки відео -, аудіо-, друкованої інформації та інформації на електронних носіях, розроблення механізмів і методик віднесення її до такої, що завдає шкоди суспільній моралі; підтримка національної культури, мистецтва, кінематографії, книговидавництва, поліпшення системи пропаганди кращих зразків світової літератури, культури та мистецтва; заборона демонстрації неліцензійної аудіо -, відеопродукції на всіх національних телерадіокомпаніях; встановлення контролю за обігом продукції, що становить загрозу суспільній моралі; приєднання до міжнародних договорів з питання захисту суспільної моралі.

Реклама діяльності з обігу продукції, послуг і видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру, а також реклама діяльності рекламодавця та розповсюджувача реклами дозволяється лише за наявності спеціального дозволу (ліцензії), отримання якого повинно передувати етапу її виробництва і розповсюдження. Використання в рекламі текстової, візуальної чи звукової інформації, що здатна спричинити шкоду моральному здоров'ю населення, в засобах масової інформації забороняється. Реклама будь-якої продукції, товарів і послуг, що містить тексти або зображення сексуального характеру, дозволяється лише в спеціалізованих засобах масової інформації. Зовнішня реклама (відкриті вітрини, щити на будинках, вулицях), що містить тексти і зображення еротичного характеру забороняється [6].

Державний нагляд за дотриманням вимог чинного законодавства у сфері захисту суспільної моралі в межах компетенції здійснюють Міністерство культури і мистецтв України, Міністерство охорони здоров'я України,

Міністерство юстиції України, Міністерство освіти України, Міністерство внутрішніх справ України, Генеральна прокуратура України, Державна митна служба України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення.

Порушення норм законодавства України про захист суспільної моралі, умов обігу продукції, порядку проведення видовищних заходів та розповсюдження продукції, яка містить елементи порнографії, тягне за собою цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну чи кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством України. Дії посадових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування, засобів масової інформації, дії установ і організацій усіх форм власності, юридичних і фізичних осіб, що порушують норми цього та інших законів, можуть бути оскаржені в судовому порядку.

Згідно Постанови Кабінету міністрів України від 17 листопада 2004 року № 1550 „Про національну експертну комісію України з питань захисту суспільної моралі” в Україні створена дана комісія. Основними завданнями комісії є:

- проводить аналіз теле -, радіо - і відеопродукції, репертуару кінотеатрів, кіно – і відео установ, відео залів, продукції друкованих засобів масової інформації, а також видовищних заходів на їх відповідність вимогам законодавства у сфері захисту суспільної моралі;
- вживає заходів щодо запобігання розповсюдженню та заборони демонстрації фільмів, програм, інформаційних матеріалів, видовищних заходів, які можуть завдати шкоди суспільній моралі;
- надає консультаційну допомогу органам державної влади і органам місцевого самоврядування, фізичним і юридичним особам з питань державного регулювання і контролю за обігом продукції та видовищними заходами сексуального чи еротичного характеру;

- створює базу даних (каталог) про всі види продукції сексуального характеру та продукції, що містить елементи еротики, насильства і жорстокості; архів продукції еротичної проблематики, порнографічного характеру та продукції, що містить пропаганду культу насильства і жорстокості;
- видає висновки про відповідність вимогам законодавства про захист суспільної моралі: друкованої продукції сексуального чи еротичного характеру, що призначена для продажу і розповсюдження в спеціально відведених місцях; видовищних заходів сексуального чи еротичного характеру, що проводяться фізичними та юридичними особами в спеціально відведених місцях; продукції електронних засобів масової інформації сексуального характеру, продукції та аудіо – і відеокасет із записами сексуального чи еротичного характеру, що призначені для продажу або надання у прокат населенню;
- бере участь у підготовці міжнародних договорів України з питань захисту суспільної моралі;
- здійснює науково-методичне та інформаційне забезпечення роботи з питань розвитку духовності та зміцнення моральних засад громадян;
- проводить роботу із залучення дитячих і молодіжних громадських організацій до здійснення заходів, спрямованих на розвиток духовності та зміцнення моральних засад громадян;
- організовує та проводить науково-практичні конференції, семінари з актуальних питань утвердження моральності у суспільстві, здійснює співробітництво з відповідними зарубіжними організаціями та вивчає досвід їх роботи;
- розглядає скарги громадян про порушення вимог законодавства у сфері захисту суспільної моралі та вживає заходів реагування відповідно до своїх повноважень;

- широко інформує громадськість про свою діяльність, прийняті рішення та стан їх виконання.

Комісія має право:

- одержувати в установленому законодавством порядку від органів державної влади і органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації матеріали, що стосуються їх діяльності, з питань, визначених Законом України „Про захист суспільної моралі”;
- одержувати копії фільмів, відео – і аудіо записи теле – і радіопрограм, продукцію друкованих засобів масової інформації, що необхідні для виконання покладених на неї завдань;
- проводити у межах своєї компетенції перевірку діяльності засобів масової інформації, юридичних осіб усіх форм власності, які займаються організацією видовищних заходів;
- виносити пропозиції стосовно притягнення до відповідальності посадових осіб засобів масової інформації, які порушують законодавство у сфері захисту суспільної моралі, та застосовування до таких засобів масової інформації господарських санкцій;
- порушувати питання про припинення дії ліцензії на провадження діяльності з обігу продукції і проведення видовищних заходів за умови виявлення порушень законодавства у сфері захисту суспільної моралі;
- утворювати у разі потреби тимчасові експертні та робочі групи, залучати в установленому порядку представників центральних і місцевих органів виконавчої влади, наукових установ та громадських організацій, а також окремих фахівців [7].

-

Висновки

Мораль (лат. *moralis* - маючи відношення до вдачі, характеру, складу душі, звичкам; від *mos*, множина *more* - традиції, звичаї, вдача, поведінка), загальна ціннісна основа культури, направляюча людську активність на заохочення самооцінки особи, рівноправ'я людей їх намірів до пристойного щасливого життя; предмет вивчення етики. Мораль – це усвідомлення обов'язків (в широкому розумінні) людиною перед іншими людьми.

Сутність моралі, зв'язана з ідеями людяності та особистості, реалізована в одному із самих древніх моральних заповідей, отримавши назву *золотого правила* моральності: „поступай по відношенню до інших так, як би ти хотів, щоб вони поступали по відношенню до тебе”.

Мораль не являється останньою вищою духовною реальністю в житті людини. За відношенням до людини мораль являється метою, перспективою самоствердження і намаганням. Її зміст виражається у формі норм і оцінок, які мають загальний, обов'язковий для всіх людей характер, претендують на абсолютність (направляють свідомість і регулюють поведінку людини у всіх сферах життя).

Мораль відноситься до основних типів нормативного регулювання дій людини (таких, як право, звичаї, традиції), але має значні відмінності від них. Норми моралі отримують ідейне вираження в загальних зареєстрованих уявленнях (заповідях, принципах) про те, як повинно вчиняти в різних ситуаціях. Особливу роль займають формування в кожній людині здатності відносно самостійно визначати свою лінію поведінки без зовнішнього контролю, спираючись на такі етичні категорії, як сумління, почуття особистого достоїнства, честі.

Проблема сутності і специфіки моралі – одна з центральних в етичній науці. Осмислення моралі органічно входить в процес визначення людиною власної моральної позиції.

Моральність має декілька основних історичних форм відповідно основних суспільних формувань. В докласовому та на початку класового

суспільства, вперше усвідомлюється неповна відповідність і навіть протилежність вимог моралі загальноприйнятим нормам поведінки.

Кожна із пануючих систем моральності володіє своїми особливостями.

Моральні оцінки спираються на духовні санкції і авторитети (докори сумління, краса морального вчинку, сила особистого прикладу). Історично склалися системи моралі (наприклад, конфуціанська, християнська, аристократична, міщанська), що мають світоглядну визначеність.

Мораль відображає необхідність людини і суспільства в обґрунтуванні та згуртуванні досвіду багатьох поколінь, а не обмежується власними обставинами та інтересами. Вона складається з гуманістичної перспективи розвитку людства, визначає критерії оцінки людських цілей та засобів їх досягнення.

Моральне становлення особистості – важливий показник її всебічного та гармонійного розвитку.

Моральна культура – це соціально зумовлений рівень розвитку особистості, що забезпечує поведінку (дії та вчинки людини) відповідно до моральних норм, прийнятих у суспільстві.

Моральна культура формується у процесі цілеспрямованої, організованої діяльності, що передбачає взаємодію вихователя і вихованця, їхню активну позицію, під впливом різноманітних факторів і обставин.

Моральне виховання – це цілеспрямований, організований і керований процес формування моральних якостей особистості, рис характеру, навичок і звичок моральної поведінки. Моральне виховання тісно пов'язане з іншими складовими системи виховання.

Завдання морально-етичного виховання – це прищеплення й розвиток моральних почуттів, переконань та потреби поводити себе згідно з моральними нормами, що діють в суспільстві; опанування духовною культурою людства, нації, найближчого соціального оточення; наслідування кращих моральних зразків своєї родини, українського народу, загальнолюдських моральних цінностей.

У психолого-педагогічній науці ведеться розробка проблем розвитку культури особистості, що підкреслює її теоретичну і практичну необхідність для реального навчально-виховного процесу.

Культура та багатство країни можуть вимірюватися простим критерієм: якою мірою родина займається вихованням своїх дітей.

Моральний стан позашкільного середовища, розмивання моральних принципів у суспільстві, що виникло на хиткому фундаменті економічної розрухи, не можуть дати необхідної підтримки духовному здоров'ю людини.

Вчителі, батьки, будь-яка зріла людина повинні брати на себе завдання духовного наставництва. Тим більше це завдання повинен вирішувати професіонал – учитель, вихователь, класний керівник.

Програмне завдання сучасної педагогіки – формування гармонійної, всебічно розвинутої особистості.

Не можна не враховувати і такий суб'єктивний фактор, як бажання та готовність самих учнів розвивати свої дарування і здібності. Цей фактор формується, у сумі результатів шкільного і сімейного виховання. Але в першу чергу він є результатом впливу суспільної культури.

Демократизація і гуманізація сучасної школи зумовлює актуальність морально-етичного виховання учнів та загальну тему виховання – відродження в людині культури і моральності.

Внутрішній світ людини, її інтелект, розум та почуття відображаються в її зовнішності, очах, рисах обличчя, а також в поставі й поведінці. Багатому внутрішньому світу повинна відповідати й висока культура поведінки.

Формування моральної свідомості і поведінки школярів – єдиний нероздільний процес. Вся робота школи, спрямована на виховання моральності, тільки тоді стане ефективною, коли вона буде сполучатися з різноманітною суспільною колективною діяльністю.

Плануючи виховні заходи з морально-етичного виховання, весь колектив школи має приділяти цим факторам багато уваги.

Основною формою моральної освіти є етична бесіда, тобто діалог учителя й учня, дітей між собою. В бесіді створюються умови для виявлення активності й самостійності учнів, для висловлювання і відстоювання своїх поглядів і суджень, для розвитку логічного мислення.

Не можна обмежувати процес морального становлення особистості школяра лише накопиченням моральних знань. Це накопичення знань повинно органічно пов'язуватись із життям дитячого колективу.

Формування моральної культури школярів – складний динамічний процес. Педагогу, що здійснює цей процес, необхідно чітко знати шляхи, якими відбувається моральне становлення особистості.

Моральне виховання здійснюється в процесі всієї життєдіяльності особистості з урахуванням віку і того середовища, що впливає на моральне становлення особистості.

Законом України від 20 листопада 2003 року № 1296 IV дається таке визначення **суспільної моралі** – це система етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість і справедливість.

Державний нагляд за дотриманням вимог чинного законодавства у сфері захисту суспільної моралі в межах компетенції здійснюють Міністерство культури і мистецтв України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство юстиції України, Міністерство освіти України, Міністерство внутрішніх справ України, Генеральна прокуратура України, Державна митна служба України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення.

Порушення норм законодавства України про захист суспільної моралі, умов обігу продукції, порядку проведення видовищних заходів та розповсюдження продукції, яка містить елементи порнографії, тягне за собою цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну чи кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством України.

Список використаних джерел

1. Битинас Б. П. Введение в философию воспитания. – М., 2006
2. Державна національна програма „Освіта” (Україна ХХІ століття). – К., 1994.
3. Дидактика современной школы / Под ред. В. А. Онищука. – К., 2001.
4. Концепція національного виховання // Освіта. – 1994. – 26 травня.
5. Моральная регуляция и личность. Сб. ст., М., 2002.
6. Закон України „Про захист суспільної моралі” від 20 листопада 2003 року № 1296SIV
7. Постанова Кабінету міністрів України „ Про національну експертну комісію України з питань захисту суспільної моралі” від 17 листопада 2004 року № 1550
8. Философия права, Соч., т.7, М. – 1994.
9. Дробницкий О. Г., Природа морального сознания, «Вопросы философии», 1998, № 2.
10. Дробницкий О. Г., Структура морального сознания, «Вопросы философии», 1992, №2.

Додаток 1

Форма анкети

АНКЕТА

анонімно

Інструкція до заповнення анкети

Прочитайте різні варіанти відповідей, потім відмітьте якою умовною позначкою той варіант, який відповідає Вашій думці. Крім того Ви можете запропонувати варіанти відповідей, які ми не передбачили.

1. Ваш вік _____.

2. Ваша стать?

1.) чоловіча

2.) жіноча

3. Клас _____

4. Що ти розумієш під поняттям мораль?

---

5. Як ти розумієш, що таке етична поведінка?

---

6. Чи відповідає поведінка сучасних підлітків етичним нормам?

- А.) так;
- Б.) ні;
- В.) інколи.

7. Щоби ти запропонував, щоб покращити етичну поведінку підлітків?

---

7. Чи приймає участь в громадському житті класу, школи?

- А.) так;
- Б.) ні.

8. Чи палиш ти?

- А.) так;
- Б.)ні.

9. Чи подобається тобі, коли палять дівчата (хлопці)?

- А.) Подобається;
- Б.) Не подобається.

10. Які риси характеру ви цінуєте в людях?

---

11. Хто для тебе самі близькі люди?

---

12. Як ти розумієш, хто є

патріот? _____

_____

Додаток 2

Результати анкетування

Всього в анкетуванні прийняло участь 55 учнів.

Розподіл учнів за віком: 30,9% - 16 років, 1,81% - 17 років, 32,72% - 14 років, 34,54% – 15 років, 1,81% - 13 років.

Розподіл за статтю: 41,81% - чоловіки, 58,18% - жінки.

На запитання, що таке мораль, були отримані такі відповіді: це повага – 25,45%, правила встановлені суспільством – 21, це цінності - 14,81%, це основна думка твору – 23,63%, це засудження певних вчинків – 16,36%, це цінності – 14,54%.

На запитання, що таке етична поведінка, були отримані наступні відповіді: культура, виховання – 40%, повага – 25,45%, не вживання лайливих слів – 36,36%.

За запитання: чи відповідає поведінка сучасних підлітків етичним нормам: так відповіли – 20%, ні – 61,81%, інколи – 18,82%.

На запитання: щоб ти запропонував, щоб покращити етичну поведінку сучасних підлітків: 18,81% - не знають, 25,45% - виховувати краще, створити школи етики – 56,18%, більше виховних годин в школі – 36,36%, уроки етики – 32,72%, читати більше літератури – 25,45%.

54,45% опитаних приймають участь в громадському житті школи, класу, 45,45% - не приймають участь в громадському житті школи, класу.

На запитання: чи палиш ти, були отримані наступні відповіді: 27,27% - так, 72,72% - ні.

На запитання чи подобається тобі, коли палять хлопці (дівчата) були отримані відповіді: 27,27% - так, 72,72% - ні.

На запитання, які риси характеру цінуєте в людях: 27,27% - довіра, 14,54% - почуття гумору, 36,36% - доброта, 27,27% - креативність, 54,54% - справедливість, 45,45% - взаємодопомогу.

На запитання, хто для тебе самі близькі люди – 72,72% - родина, 27,27% - друзі.

На запитання, хто є патріотом: 36,36% - той хто любить свою Батьківщину, 54,54% - той хто не говорить, а робить, 27,27% - той хто віддасть життя за батьківщину.